TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:378

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

О. В. БАБЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент

E-mail: olena14babenko@ukr.net

ORCID: 0000-003-0379-4769

А. Є. СТЕЦЕНКО, студентка магістратури

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: stnastya@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6465-2647

Анотація. Статтю присвячено аналізу існуючих підходів до змісту поняття «фахова компетентність перекладача». Надано його структуру та розкрито особливості окремих компонентів. Наголошено, що зміст досліджуваного поняття потребує подальшого вивчення, оскільки складові його компетенцій є відкритою синергетичною системою, здатної до еволюції. Фахова компетентність перекладача – сукупність багатьох компонентів, необхідних для ефективного виконання завдань професійної діяльності перекладача.

Ключові слова: фахова компетентність перекладача, перекладацька, стратегічна, білінгвальна, екстралінгвістична, особистісна компетенції

Актуальність. З кожним роком в Україні проводиться все більше міжнародних бізнес-форумів і конференцій. Якраз в наслідок цього на сучасному рубежі актуальною вважається підготовка висококваліфікованих знавців в галузі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним зі стратегічних напрямів сучасної освіти є впровадження компетентнісного підходу. Фундаментальні категорії компетентнісного підходу сформульовано в дослідженнях Н. Бібік, М. Головань, І. Зимньої, Л. Карпової, В. Краєвського, О. Локшиної, В. Лозової, А. Маркової, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та багатьох інших науковців. Фахова компетентність перекладача, перекладацькі компетенції та зміст їхнього формування висвітлено в наукових працях

Л. Черноватого. Ідеї культурно-історичного підходу в процесі інтеріоризації гуманітарно-фахових знань студентами-філологами, загальні аспекти методики викладання перекладу, формування навичок креативного перекладу в майбутніх перекладачів детально описані в розвідках О. Бабенко [1,2,3]. Вивчення психологічного та дидактичного змісту процесу формування фахової компетентності перекладачів фактично почалося нещодавно (І. Алексєєва (2004); В. Комісаров (2002); Л. Латишев (1999, 2000); Л. Черноватий (2004), Т. Ганічева (2008)), а тому нині ця діяльність ґрунтується більше на низці гіпотез аксіоматичного характеру, ніж на солідному масиві надійних результатів, одержаних у ході спеціальних досліджень. Питання вдосконалення професійної підготовки перекладачів вивчалися в таких аспектах: формування перекладацької компе-

© О. В. Бабенко, А. Є. Стеценко

менції (І. Алексєєва, Л. Бархударов, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, М. Прозорова, Я. Рецкер, Ж. Таланова, А. Федоров, І. Халєєва, К. Шапошников, А. Швейцер, А. Янковець та ін.); *формування соціокультурної компетенції* (О. Бирюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.); *формування іншомовної комунікативної компетенції* (С. Зенкевич, Р. Міловідова, Л. Мітіна, Н. Миронова, Ю. Пассов, та ін.); *формування професійної компетенції* (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова, О. Садовська, С. Соколова); *формування окремих аспектів професійної іншомовної компетенції* (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез та ін.).

Мета цього дослідження полягає в розгляді проблем змісту фахової компетентності перекладача та аналізі структури ФКП.

Для досягнення мети дослідження використовується низка загальнонаукових методів (індукція, дедукція, самоаналіз, аналіз).

Результати. Переклад як предмет навчання можна розглянути, перш за все, у межах його соціального призначення. Робота перекладача виявляється в здійсненні двомовної опосередкованої комунікації. Суспільне призначення професійної діяльності є найважливішою характеристикою та визначає її найсуттєвіші риси. Майбутні перекладачі повинні усвідомлювати гуманістичні цінності перекладацької професії, які спрямовані на професійно-особистісне самовдосконалення, рефлексію, володіти певною позицією щодо своєї діяльності, бути налаштованими на співпрацю і діалог, володіти вмінням проектувати особистісно-орієнтовану взаємодію із співрозмовником [7,8].

Фахова компетентність перекладача (ФКП) розглядається як

здатність та уміння виконувати певні трудові функції. ФКП – знання, уміння та навички, необхідні для здійснення певного виду перекладу на фаховому рівні. Компетенціями називають складові компетентності, а елементи – субкомпетенціями. Будь-якому білінгву не є притаманною фахова компетентність перекладача, а потребує спеціального формування, що відбувається в процесі спеціально організованого навчання [9, с.174].

Г. Турі запропонував термін компетенція (competence) до сфери перекладознавства, а також припустив, що для формування перекладацької компетенції (ПК), крім вродженої здатності білінгвів до перекладу, перекладачі мають розвинути нову трансференційну здатність (transfer competence) [13]. Пошуки вичерпного переліку компонентів ПК стали метою появи нового напрямку.

Розглянемо структуру компетентності майбутніх перекладачів. Ключовим терміном у цій галузі є насамперед перекладацька компетенція, що у найбільш узагальненому вигляді може тлумачитися, з одного боку, як здатність перекладати на фаховому рівні, а з іншого – як номенклатура знань, навичок та умінь, які необхідні для забезпечення згаданої здатності. Важливість поняття у такій інтерпретації, не викликає сумніву, тому що подібний перелік, за умови його обґрунтованості, утворив би надійну основу для розробки змісту й методики навчання будь-якого виду перекладу.

Професія перекладача має свої особливості, перш за все, це уміння переключатися з однієї мови на іншу; дієздатність утримувати в пам'яті мовні продукти різного об'єму; швидкість формування і формулювання висловлювання; вміння застосувати фразеологічний ряд для вираження конкретної думки; толерантне ставлення до співрозмовників з різних

суспільних статусів і рівнем володіння іноземною мовою.

Компетентність майбутніх перекладачів включає в свою структуру: базові (загальні), ключові і спеціальні (функціональні) компетенції. Щодо базової компетенції, то вона менш жорстко пов'язана із об'єктом і предметом праці, тобто може бути задіяна в багатьох видах професійної діяльності. Спеціальні компетенції розглядають як реалізацію базових і ключових компетенцій у визначеній галузі професійної діяльності. Ключової, базові та спеціальні компетенції взаємодіють одна з одною, виявляються в процесі рішення життєво важливих професійних задач різного рівня складності в різних контекстах. Можна підсумувати, що компетентність – це перелік компетенцій, які включають особистісні якості, знання, уміння і навички як передумови компетентних дій. Вони стають компетенціями того або іншого рівня, будучи актуалізованими на практиці. Таким чином, усі три види компетенцій взаємозалежні і повинні розвиватися одночасно, що в кінці забезпечить становлення фахової компетентності як визначеної цілісності, інтегративної особистісної характеристики [4,5,6].

Л Черноватий, ґрунтуючись на результатах аналізу наявних досліджень, включає до складу робочої моделі ФКП п'ять компетенцій: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну [9, с.177]. *Білінгвальна компетенція* включає мовну (тобто знання двох мов, у тому числі, у контрастивному плані), а також мовленнєву (володіння ними у тих видах мовленнєвої діяльності, які задіяні у перекладі) субкомпетенції. Кожна (мовна та мовленнєва) із згаданих субкомпетенцій може, у свою чергу, бути розчленованою на відповідні складові.

Екстралінгвістична компетенція включає усі знання, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих, тобто сюди відносяться будь-які фонові (енциклопедичні, тематичні, соціобікультурні тощо) і предметні (інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоятєвих зв'язках) знання. *Перекладацька компетентність (ПК)* включає знання загальних принципів перекладу і специфіки, що відрізняє його від інших видів мовного посередництва. Вона розподіляється на базову, до якої відносяться знання, уміння і навички, необхідні перекладачеві для усіх видів перекладу, спеціальну, до якої відносяться знання, уміння й навички, необхідні для певного виду перекладу (у нашому випадку усного), технологічну компетентність, яка представляє володіння технологією перекладу і перекладацькими трансформаціями, інструментальну (використання документальних і технічних ресурсів, що мають відношення до роботи перекладача), і пошукову (здатність швидко знайти інформацію, необхідну для розв'язання перекладацьких завдань).

Особистісна компетентність включає психофізіологічний компонент, який проявляється у психомоторних уміннях читання, письма, у когнітивних здібностях, пам'яті, уваги, логіки, аналізу, синтезу тощо, і психологічних характеристиках, таких як критичність, психологічна стійкість, самопізнання та самовдосконалення тощо. Ми також додаємо поведінкову компетентність, яка включає коректну поведінку, враховуючи морально-етичні і соціальні норми, і відповідальність за якість роботи. Отже, особистісна компетентність перекладача має проявлятися у розумінні соціального значення своєї професії, мотивації до самовдосконалення і самонавчання,

мати певну лінію поведінки у процесі двомовної міжкультурної комунікації на основі когнітивних, поведінкових і психомоторних механізмів.

Найважливіший елемент ФКП – *стратегічна компетентність*, яка розглядається як надкомпетентність [9, 176] і складається з індивідуальних процесів, умінь, що використовуються для вирішення проблем розуміння, рецепції (розрізнення основних та другорядних ідей, зв'язок понять за смыслом тощо) і проблем продукування тексту перекладу (уміння обирати і правильно використовувати перекладацькі трансформації для подолання перекладацьких труднощів, пов'язаних з лексичними, граматичними і стилістичними розходженнями текстів мови оригіналу і перекладу).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ми розглянули зміст поняття «фахова компетентність перекладача», що використовується на позначення переліку знань, навичок та умінь, необхідних фаховому перекладачеві. ФКП є професійно-особистісною характеристикою, яка виявляється в характері суб'єктивності майбутніх філологів в навчальній діяльності, забезпечує їхню готовність і здатність виконувати професійні функції відповідно до поставлених стандартів і вимог. В цілому, ми дійшли висновку про те, що фахова компетентність перекладача (ФКП) є комплексною, полікомпонентною та багатомірною категорією, яка інтегрує в собі певні складові та характеризується синергетичною відкритістю. Вивчення компонентного складу субкомпетенцій та надкомпетенцій базових категорій вважаємо перспективою наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Бабенко О. В. Ідеї культурно-історичного підходу Л. С. Виготського в

процесі інтеріоризації гуманітарно-фахових знань студентами-філологами. Молодь і ринок. Дрогобич, 2019. № 8/175 С. 59– 64.

2. Бабенко О. В., Шостак Н. А. Загальні аспекти методики викладання перекладу. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки, Київ: Міленіум, 2017. Вип. 257. С. 209-214

3. Бабенко О. В., Гайда А.В. Формування навичок креативного перекладу в майбутніх перекладачів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2018. Вип. 281. С. 262-267.

4. Вербицкая М. В., Соловов М. Ю. Компоненты и уровни переводческой компетенции. Вестник Московского университета. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2010. № 4. С. 9–18.

5. Емельянова Я.Б. Лингвострановедческая компетенция переводчика: теория и практика: [монография]. 2-е изд., испр. и доп. – Нижний Новгород: ООО "Стимул-СТ", 2010. 201 с.

6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

7. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.

8. Соловова Е. Н., Пореченкова Е. А. Формирование филологической компетенции в профильной школе и вузе // ИЯШ. 2006. № 8. С. 13-18.

9. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова книга, 2013. С. 176-177.

10. Fraser, J. Christina Schäffner & Beverly Adab (eds) The Broader View :

How Freelance Translators Define Translation Competence. Developing Translation Competence. Amsterdam & Philadelphia : Benjamins, 2000. P. 51–62.

11. Kautz, U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens München: Iudicum, Goethe-Institut, 2000. 160 s.

12. PACTE 2005: Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // Meta. 2005, Vol. 50. № 2. P. 609–619.

13. Toury G. In Search of a Theory of Translation .Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University, 1980. 159 p.

References

1. Babenko, O. V. (2019). Idei kulturno-istorychnoho pidkhodu L. S. Vyhotskoho v protsesi interioryzatsii humanitarno-fakhovykh znan studentamy-filolohamy [L. S. Vygotsky's ideas of cultural-historical approach in the process of internalization of humanitarian and professional knowledge by philology students]. Molod i rynok. Drohobych, № 8/175 S. 59– 64.

2. Babenko, O. V., Shostak, N. A. (2017). Zahalni aspekty metodyky vykladannia perekladu [General aspects of techniques of teaching translation]. Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences, Kyiv: Milenium, Vyp. 257. S. 209-214.

3. Babenko O. V., Haida A.V. (2018). Formuvannia navychok kreatyvnoho perekladu v maibutnikh perekladachiv [Future translators' formation of skills of creative translation]. Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences. Kyiv: Milenium, Vyp. 281. C. 262-267.

4. Verbitskaya, M. V., Solovov M. Yu. (2010). Komponenty i urovni perevodcheskoy kompetentsii [Components and levels of translation competence]. Heral of Moscow University. Series. 19. Linguistics and intercultural communication. № 4. S. 9–18.

5. Emel'yanova, Ya. B. (2010). Lingvostranovedcheskaya kompetentsiya perevodchika: teoriya i praktika [Linguistic and regional competence of a translator: theory and practice]: [monografiya]. 2-nd edition, corrected and supplemented, Nizhniy Novgorod: OOO "Stimul-ST", 201.

6. Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia (2003). [General European competencies in foreign language skills: study, teaching, assessment]. [pid red. S. Yu. Nikolaievoi]. Kyiv: Lenvit, 273.

7. Komissarov, V. N. (2002). Sovremennoye perevodovedeniye. Uchebnoye posobiye [Modern translation studies. Tutorial.]. Moscow: ETS, 424.

8. Solovova, E. N., Porechenkova, E. A. (2006). Formirovaniye filologicheskoy kompetentsii v profil'noy shkole i vuze [Formation of philological competences in a specialized school and higher school] // Foreign languages at school. № 8. S. 13-18.

9. Chernovatyi, L. M. (2013). Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti [Methods of teaching translation as a specialty]: textbook for students at higher education institutions specializing in translation]. Vinnytsia: Nova knyha, 176-177.

10. Fraser, J. (2000). Christina Schäffner & Beverly Adab (eds) The Broader View : How Freelance Translators Define Translation Competence. Developing Translation Competence. Amsterdam & Philadelphia : Benjamins, P. 51–62.

11. Kautz, U. (2000). Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens München: Iudicum, Goethe-Institut, 160.

12. PACTE 2005: Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues (2005). / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // Meta. Vol. 50. № 2. P. 609–619.

13. Toury, G. In Search of a Theory of Translation (1980). Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel-Aviv University, 159 p.

ISSUES OF THE TRANSLATOR'S PROFESSIONAL COMPETENCE CONTENT

O. V. Babenko, A.E. Stetsenko

Abstract. *Introduction. Every year Ukraine becomes a new member of world-known international organizations. That is why, at the present stage, it is important to train highly qualified translation specialists, whose purpose is to develop professional competence. **The purpose** of this study is to address the problems of the content of the of the translator's professional competence and to analyze its structure. A number of general scientific methods (induction, deduction, introspection, analysis) are used to achieve the purpose of the research.*

Results. *Future translators should have a certain position in their activities, be aware of the humanistic values of the translation profession, which are aimed at professional-personal self-improvement, reflection, be attentive to cooperation and dialogue, have the ability to design personal-oriented interaction. The professional competence of an interpreter is regarded as the ability to perform certain job functions. This competence is the knowledge and skills to perform a particular type of translation at a professional level. Accordingly, the components of the mentioned competence are logically called competences, and elements of the latter - subcompetences. The translator's professional competence is not automatically inherited. It requires special formation that occurs in the process of specially organized training.*

The competence of future translators from one point of view includes basic (general), key and specific (functional) competences.

According to L. Chernovaty approach it includes five constituents: bilingual, extra-linguistic, translation, personal and strategic competences.

Conclusion. *Thus, we have considered the meaning of the term "professional competence of the translator", which is used to refer to the list of knowledge, skills and abilities required for the professional translator. and the ability to perform professional functions in accordance with set standards and requirements. Thus, we have come to the conclusion that translator's professional competence is a complex, multicomponent and multidimensional category that integrates certain components and is characterized by synergistic openness. We consider the study of the component composition of sub-competences and competences of the basic categories as a prospect of our further research.*

Keywords: *translator's professional competence, translator, strategic, bilingual, extra-linguistic, personal competences*